

реальності Дмитро Шевчик пропонує кожному з нас виробити «екзистенційну стійкість» [1, с. 56], адже «наше буття щодня спотворюється ілюзорними цінностями, постправдою, ідеологічними конструктами та споживацтвом».

На Заході вже тривалий час активно обговорюють, пропагують, інтерпретують, перевидають вічно актуальних стоїків - Сенеку, Епіктета та Марка Аврелія, знаходячи в їхніх тисячолітніх працях відповіді на сучасні питання. Ця філософія пропонує численні поради та практики, які допомагали триматися міцно перед лицем таких складних обставин, як чума, голод та війни ще задовго до нашого існування. Якщо ми поглянемо на основоположні принципи стоїцизму, такі як дихотомія контролю, попереднє обмірковування незгод (*Premeditatio malorum*), прийняття (*Amor fati*), практика чеснот, життя згідно з природою та космополітизм, то обов'язково зрозуміємо, що філософія стоїцизму – це не лише теоретичне вчення, але й практичний інструмент, здатний вирішувати реальні проблеми. У сучасному українському контексті, стоїцизм зможе допомогти людям знайти внутрішній спокій і впевненість навіть у найтяжчі часи, що демонструє його практичну цінність і руйнує упередження щодо філософії як абстрактної науки. Зважаючи на широкомасштабну війну, що точиться вже третій рік, цілком очевидно в якому стані перебувають українці, і наскільки важливим є наше ставлення до цього. Застосування стоїчних практик, таких як вправи на подолання страху та тривоги, методи підтримки психологічної стійкості та збереження ясності мислення, на прикладі досвіду західної аудиторії демонструє нам, що ці техніки можуть бути успішно інтегровані в життя і нашого суспільства. Антична філософія у вигляді стоїчного вчення має глибокий потенціал для надання підтримки в найтяжчі часи і її варто інтегрувати в сучасний світогляд українців для досягнення кращого майбутнього.

Література

1. Шевчук Д. Стоїцизм як філософія екзистенційної стійкості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2023.– № 24.– С. 55–60 <https://journals.oa.edu.ua/Philosophy/article/view/3877>

Моральний релятивізм та об'єктивні норми: чи існують універсальні моральні норми?

Денис МОЗОЛЕВСЬКИЙ, здобувач освіти

Науковий керівник - Наталя БІЛЬЧУК, канд. філософ. наук, доцент

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Моральний релятивізм та об'єктивні норми є протилежними підходами в етиці, що розглядають питання про те, чи існують універсальні моральні цінності та стандарти, або ж мораль залежить від суб'єктивних або культурних контекстів.

Моральний релятивізм стверджує, що моральні цінності й норми залежать від культурних, історичних та індивідуальних факторів, тобто мораль є відносною. Наприклад, різні культури мають різні уявлення про моральність

певних дій, і жодна культура не може об'єктивно нав'язати свої норми іншим. Для релятивістів, мораль — це продукт суспільної угоди, який змінюється залежно від обставин. Аргументами на користь релятивізму є культурне різноманіття та толерантність, оскільки визнання відносності моралі дозволяє уникати етичного імперіалізму та поважати різноманітність.

Моральний об'єктивізм стверджує, що існують об'єктивні моральні норми, незалежні від культур чи індивідуальних уподобань. Це означає, що деякі моральні принципи мають універсальну силу та можуть застосовуватися до всіх людей незалежно від їхніх культурних чи особистих переконань. Об'єктивісти часто звертаються до ідеї загальнолюдської природи або до філософських концепцій справедливості, які є однаково значущими для всіх. Аргументом на користь об'єктивізму є те, що певні універсальні цінності, як-от заборона вбивства невинних, лежать в основі багатьох суспільств.

Ідеї про універсальність або релятивність моралі були предметом глибоких роздумів багатьох відомих філософів. Так, Іммануїл Кант — стверджував, що мораль повинна ґрунтуватися на раціональних і універсальних принципах. Його категоричний імператив закликає до дій за такими принципами, які можуть бути застосовані до всіх людей. Наприклад, один з формулювань імперативу звучить як: «Чини так, щоб максима твоєї волі могла стати загальним законом». Це означає, що кожен має діяти за правилами, які він міг би хотіти бачити загальнообов'язковими для всіх. Томас Гоббс — вважав, що люди, незалежно від культурного контексту, прагнуть уникати болю і страждань. У своїй праці «Левіафан» Гоббс описав моральні закони як природні правила, необхідні для виживання суспільства, які сприяють миру та соціальному порядку. Джон Стюарт Мілль — у своїй утилітаристській етиці вважав, що найвищим моральним принципом є досягнення найбільшого блага для найбільшої кількості людей. Хоча утилітаризм може бути застосований по-різному в різних культурах, сам принцип максимізації щастя Мілль вважав універсальним.

Прихильники релятивізму стверджують, що така позиція сприяє толерантності та розумінню різних культур і особистостей, уникаючи засудження на основі «зовнішніх» стандартів. Дуже глибоким є питання, чи можливо встановити універсальні моральні принципи, якщо культурні відмінності такі численні і відповідь на нього є об'єктом обговорень у філософії, антропології та психології протягом століть. Попри величезну різноманітність культур, багато мислителів та дослідників вважають, що певні моральні принципи можуть бути універсальними, навіть якщо вони виражаються по-різному в різних суспільствах. Серед аргументів на користь універсальних моральних принципів можна виділити: спільні людські цінності, а саме ідея про те, що всі люди мають певні базові потреби і прагнення (безпека, свобода, повага тощо), які можуть лежати в основі універсальних моральних принципів. Наприклад, майже всі культури засуджують насильство, особливо вбивство та насилля над дітьми. Також існує золотий принцип (етичний принцип взаємності), згідно з яким ми маємо ставитись до інших так,

як хочемо, щоб вони ставились до нас. Він зустрічається в різних формах у багатьох культурах і релігіях, що може вказувати на його універсальність. Можна також згадати про еволюційні основи моралі. Наукові дослідження показують, що деякі моральні схильності можуть мати біологічну основу і розвинулись в процесі еволюції для підтримки соціальних взаємодій і виживання людських груп. Наприклад, емпатія, співчуття і справедливість можуть бути результатом такого розвитку.

Фрідріх Ніцше – виступав проти концепції універсальної моралі, вважаючи її ілюзією, що знижує людську індивідуальність і прагнення до саморозвитку. У своїй праці «По той бік добра і зла» Ніцше відкидав абсолютні моральні цінності і пропагував ідею, що моралі є соціальними конструкціями, які змінюються залежно від контексту і культури. Мішель Фуко – критично ставився до ідеї універсальних істин, зокрема моральних. Він досліджував, як моральні норми змінювалися в залежності від історичних та соціальних умов і як влада впливає на створення таких норм. У своїх працях Фуко демонстрував, що мораль є інструментом, за допомогою якого суспільство контролює людей. Річард Рорті – один із найвідоміших релятивістів ХХ століття, який вважав, що мораль і етика є частинами культурного контексту, і що універсальні моральні істини не існують. Згідно з Рорті, етичні принципи – це лише угоди всередині окремих суспільств, а не об'єктивні істини.

В свою чергу можна виділити деякі аргументи проти універсальних принципів а саме такі як: різні уявлення про добро і зло: Те, що в одній культурі вважається морально правильним, може виглядати абсолютно неприйнятним в іншій. Наприклад, питання щодо ролі жінок в суспільстві, розподіл влади, шлюбні традиції можуть значно відрізнятись між культурами. Іншим аргументом виступає історичний контекст та мінливість моралі: Моральні стандарти можуть змінюватися з часом навіть в одній культурі, що свідчить про те, що моральні принципи можуть бути більш гнучкими, ніж універсальними. Також має вплив плюралізм цінностей: Деякі філософи стверджують, що існує безліч способів жити добродесним життям, і всі вони мають право на існування, навіть якщо суперечать одне одному.

Також були філософи, які намагалися знайти компроміс між універсалізмом та релятивізмом. Джон Роулз – у своїй концепції справедливості як чесності пропонував ідею, що певні базові принципи справедливості можуть бути універсальними, але допускав культурні варіації у їхньому застосуванні. Його завеса невідання пропонує людям уявити себе без знання своїх конкретних обставин, щоб дійти універсально прийнятних принципів справедливості. Амартія Сен – запропонував ідею «фокусного релятивізму», де загальні принципи (наприклад, зменшення страждань) визнаються, але допускаються культурні відмінності у способах досягнення цих цілей.

Серед переліченого можна дійти до деяких компромісів. Багато сучасних філософів та етиків вважають, що існує можливість розробки певного базового

набору моральних принципів, таких як права людини, які визнаються більшістю суспільств. Вони можуть бути доповнені локальними культурними нормами, що дозволяє зберегти унікальність кожної культури, але при цьому зберігати базові стандарти гуманності. Такий підхід допомагає створити певний баланс між універсалізмом і культурним релятивізмом. Визначити, чи існують універсальні моральні істини, чи вони є лише соціальними конструкціями, залежить від вибраної філософської позиції. Але навіть якщо припустити, що універсальні моральні істини існують, їхнє застосування у конкретних соціальних контекстах, швидше за все, завжди буде змінюватись та адаптуватись.

Формування цінностей людини під час війни

Іван АТАМАНЧУК, здобувач освіти,

Науковий керівник – Світлана ЧМИХУН, доцент, кандидат філос. наук,

Національний аерокосмічний університету ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Війна сильно впливає на життя людей, тим самим суттєво змінюючи або формуючи нові цінності людини. Причому ступінь змін цих цінностей прямо залежить від наближеності до лінії фронту та соціального становища людини: цивільний або військовий. Чим довше йде війна, тим більш різкими виглядають ці зміни.

Нестабільність та напруженість світового суспільного розвитку, пов'язаного з перманентними геополітичними змінами, сприяє виникненню збройних конфліктів у різних країнах, провокує військові протистояння. Для людини подібні зміни виступають як низка неясних, непередбачуваних ситуацій, що створюють неможливість прогнозування своєї долі навіть на найближчий період. Реальна загроза життю, пов'язана із збройними конфліктами, активно впливає на людину, яка намагається будь-яким чином пристосувати свою життєдіяльність до нових умов. Військовий конфлікт становить для людства значну небезпеку, яка визначається наступними моментами. Збройні конфлікти призводять до мільйонів жертв і в умовах поглиблення взаємозв'язків усіх членів світової спільноти провокація глобальної світової війни вже представляється можливою. Також, сучасні збройні конфлікти призводять до економічного, соціального неблагополуччя, а в результаті і повне чи часткове знищення держав. Дуже важливе значення має негативний вплив на морально-психологічний клімат регіонів, континентів, усього світу загалом. Проживаючи в умовах тривалого і інтенсивного збройного конфлікту і піддаючись впливу стресових чинників, людина ставить під сумнів все те, на чому базується здоровий глузд, що може призводити до зламу або трансформації особистості. Громадянське населення, що опинилося в умовах розгортання та перебігу внутрішнього збройного конфлікту і проживає під впливом різних психотравмуючих подій - від загрози фізичному здоров'ю до загрози образу «Я» і руйнування або втрати ідентичності - зазнає досить широке коло психологічних порушень.